

A „hargitaiság” Egy régió kultúraépítési gyakorlatáról

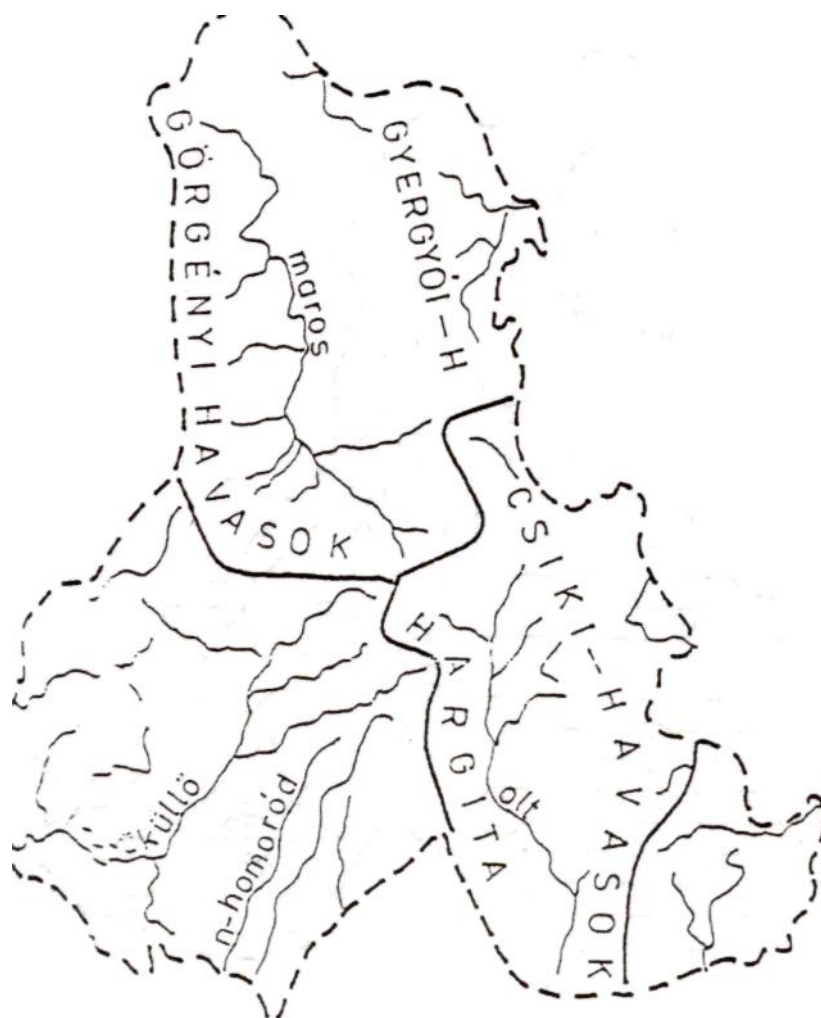
Az elmúlt évtizedben föllendült nacionalizmus-kutatások (Gellner 1983, Anderson 1983, Hobsbawn-Ranger 1983), valamint a nemzeti kultúra építésére irányuló svéd antropológiai munkák (Frykman-Löfgren 1987, Löfgren 1989/a, Löfgren 1989/b) ösztönöztek arra, hogy figyeljünk a román nemzet, valamint a romániai magyar nemzetiség tegnapi és mai kultúraépítési eljárásaira. Konkrét elemzések készítésére biztatott az a tény is, hogy a nemzeti kultúra építése témakörben magyar nyelven is megjelentek az első fordításgyűjtemények, valamint az első értelmezési/elemzési kísérletek (Hofer-Niedermüller 1987, Hofer-Niedermüller 1988, Niedermüller 1988, Niedermüller 1989). Elemzésünk kiindulópontját egy empirikus megfigyelés képezte: a közel 90 százalékban magyar nemzetiségiek lakta Hargita megyében az önmeghatározás, a **hargitaiság** hangsúlyozása rendkívül nagy energiákat köt le. Visszapörgetve az eseményeket a megye megalakulásáig (1968), azt tapasztaltuk, hogy ebben a térségben olyan regionális kultúraépítési folyamat játszódott le, amelynek mechanizmusai sok tekintetben egyeznek a nemzeti kultúrák kiépítésének mások által bemutatott mechanizmusaival. Ez a hasonlóság nem lehet véletlen, mert Hargita megyét adminisztratív intézkedés hozta létre egyik napról a másikra, s mivel Ceausescu Romániájában ez a megye volt az ún. „magyar megye”, az itt élő magyar nemzetiségű politikusok és értel-

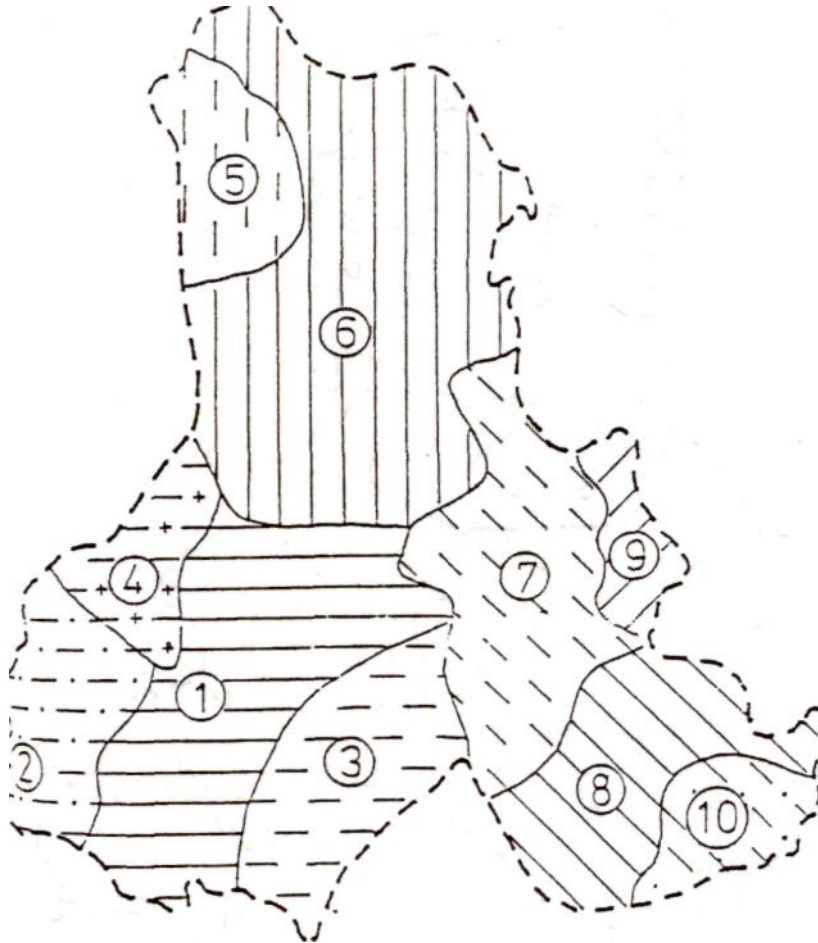
Megjelent az Átmenetek 1991. 2. számában.

miségek fontos feladatnak érezték a „kulturális űr” azonnali betöltését, **a hargitaiság, a hargitai ember, a hargitai kultúra** megteremtését.

Hargita megye – Románia más megyéihez hasonlóan – 1968-ban jött létre, az ország területi-közigazgatási átszervezése nyomán. Az átszervezést a Ceausescu-rezsim szervezte meg és hajtotta végre alig pár hónap alatt, a helyi érdekek és a regionális hagyományok figyelembevétele nélkül. A központi elképzelések alapján megállapított megyehatár egymástól lényegesen különböző vidékeket kapcsolt össze, más esetekben egy-egy önálló régiót hasított ketté. A mesterséges határalakítás nem vette mindig figyelembe ennek a vidéknek a folyóvölgyek szerinti természeti jellegű tagolódását, a települések hosszú évtizedek óta létező hierarchikus rendjét, a közlekedési útvonalak szabályozó szerepét, a kisléptékű migráció már meglévő irányvonalait. A mellékelt 1. számú térkép azt mutatja, hogy a megyehatárokon belüli földrajzi tér három teljesen különböző tájegységre tagolódik. A pontosan középen húzódó vízválasztók megnehezítették a korszerű közlekedési és szállítási útvonalak kiépítését. A megye ma sem funkcionál egységes területként, s mentális síkon az egyes régiók különállása ma is megmaradt.

A művi határmegvonás és az egyes régiók különbözősége ellenére a megye egységét és egyediségét kifejező/igazoló nyelvi klisérendszer viszonylag gyorsan, egy-két év alatt kialakult. Később pedig a tömegkommunikációs eszközök (napi sajtó, kalendáriumok, időszak kiadványok), valamint az ünnepi alkalmakkor elhangzó rituális jellegű szónoklatok révén általánossá, majd kizárólagossá vált. Tanulmányunkban ennek a nyelvi klisérendszernek, a hargitaiságnak a kialakulását követjük nyomon. Bemutatjuk azokat a gyakoribb manővereket, amelyek révén az intézményes tömegkommunikáció síkján a klisérendszer elemei kiválasztódtak, majd egységes nyelvvé álltak össze. Elemzésünk anyagát a megyei napilap, az évente megjelenő megyei kalendárium, valamint más megyei időszak kiadványok képezték. A sajtóanyagokban azokat a pragmatikai eljárásokat kerestük, amelyek eredményeként (1) a hargitaiság elemei kiválasztódtak, (2) jelentéssel töltődtek fel, és végül (3) olyan virtuális környezeté álltak össze, amely az ebben a régióban élők számára a mindennapi élet viszonyítási kereteként próbált működni.

1. A hargitaiság elemeinek kiválasztása

A hargitaiság megteremtésének első számú feltétele egy nyilvános szféra kialakítása volt. Ebben a szférában lehetett felmutatni mindenki számára az építendő új regionális kultúra elemeit, s megmagyarázni ezek új jelentését. Nem véletlen, hogy a megye megalakítása után azonnal megjelent a megyei napilap is (Hargita címmel), s emellett évente több időszaki kiadvány is napvilágot látott. A sajtó mellett a nyilvános szféra igen fontos részét képezték azok a kulturális jellegű találkozók, rendezvények (ezek száma húsz év alatt megyeszinten több százra tehető), amelyeken a megye politikai és kulturális vezetői, magukat vezetőnek érző önkéntesei előadásokat tartottak, beköszöntő szövegeket mondtak. Helyi tévé és rádió nem volt, s a tanterv egységes jellege miatt az iskola csak kis szerepet vállalt a hargitaiság kialakításában.

Amint Löfgren utal rá (Löfgren 1989/a) a nemzetek kiépítésében a legfontosabb feladat az integráció (integration) és az egységesítés (standardization) volt. Ezt a hargitaiság születéséről is elmondhatjuk, azzal a megszorítással, hogy nem a nemzeti nyelv volt az egységesítés eszköze, mert a romániai magyarság több megyében szétszórta, s a magyar nyelvet semmilyen módon nem lehetett hargitaivá specializálni. Más egységesítő elemet kellett tehát keresni. Az egységesítést megnehezítette az, hogy a megye több olyan kisebb-nagyobb régióból áll (lásd a 2. számú térképet), amelyek sajátos regionális identitással rendelkeznek, ugyanakkor ezt a sajátos identitást rendszerint a szomszédos régiók ellenében határozzák meg. Ezt a sokféle régiót nem lehetett azonnal, egyetlen gesztussal egységesíteni, ezért a megyei napilap első számaiban sok olyan cikk, riport jelenik meg, amely egy-egy kisebb régió egyediségét hangsúlyozza. A kezdeti és igen rövid ideig tartó tolerancia mögött azonban már ekkor is integrációs mozzanatok bújnak meg: a regionális jegyeket felmutatják ugyan, de már azt is hangsúlyozzák, hogy a kisebb régió egyedi vonásainak csakis a nagyobb egységhez, a megyéhez való tartozás ad értelmet.

Már az első egy-két hónap lapszámaiban körvonalazódnak a hargitaiság legfontosabb alkotóelemei. Kulcsfontosságú elemmé – paradox

módon – a megye területét széttagoló hegylánc, a Hargita válik. Ami a fizikai térben elválasztja az egyes régiókat egymástól, annak a hargitai kultúrában az egységesítő szerep jut. A hegy adja ezenkívül a megye, a megyei lap, egész sor vállalat, vendéglő és szálloda nevét, a hegy áll a megyéről szóló lírai vallomások középpontjában. Női személynévként is megjelenik, de nem terjed el. A megyéről írt szövegekben a Hargita ölné ringanak a falvak, belőle erednek a folyók, a hegy felől jön az eső és a szél, s a Hargitáról származik azoknak az elemeknek nagy része is, amelyeknek a kultúraépítésben még kiemelt szerep jut. Mivel a megye területének nagyrésze hegyvidék, nem nehéz minden más természeti elemet a Hargitához kapcsolni, holott más hegységek is vannak itt. A Hargita, a hegy mellett már az első hónapokban kulcselemmé válik a hargitai fenyő, a fenyőerdő, a fenyőillat, a kő, a folyó, a hideg levegő. Az egyes régiók neve meg-megjelenik a lap hasábjain, de ezek helyét lassan átveszi a táj, a hargitai táj. Hamarosan föltűnik a hargitai ember, s már az első évben az itt élők közössége is (lásd Benedict Anderson „imagined community” fogalmát, Anderson 1983). A felsorolt elemek később egyediesülnek, sajátos jelentésekkel töltődnek fel. Erre a következőkben térünk ki, ezúttal csupán azt jelezzük, hogy a kultúraépítés céljára kiválasztott elemek nagy többsége **természeti elem**. Mivel Hargita megye mint földrajzi egység soha nem létezett, s az egyes régiókhoz kapcsolódó történelmi mozzanatok gyengítenék az integrációt, a hargitaiságból teljességgel hiányoznak a történelmi elemek. Fejlett ipar, nagyváros a térségben nincs, ezért ilyen jellegű elemek sem kerülhettek bele a klisérendszerbe. Belekerült viszont néhány író és festőművész neve, illetve szülőháza és szobra, de a klisérendszer ezeket is igyekezett elszakítani a kisebb régiótól, és megpróbálta hargitaivá általánosítani. Szerepel még a kiválasztott elemek közt a népművészet is. Az elemkészlet az elmúlt évtized folyamán lényegesen nem bővült, az erőltetett iparosítás és urbanizáció ellenére a hargitaiság elemkészlete ma is a természet kelléktárából áll össze.

2. A kulcselemek jelentéssel való feltöltése

A hargitaiság kulcselemei látszólag hétköznapi szavak, de mai jelentésük messze túlmutat a fa, a kő, a hegy, az erdő stb. szavak hétköznapi jelentésén. Használatuk helye és módja is sokkal inkább emlékeztet a jól megkomponált retorikai szöveggyakorlatra, mint a mindennapi nyelvhasználatra. Úgy véljük, hogy amit Löffgren állít a nacionalizálódási folyamatok kétféle szintjéről (Löffgren 1989/a.22), az a hargitaiság esetére is áll: a kultúraépítés első lépéseként a kiválasztott elemek szimbólumokká vagy retorikai klisékké válnak, s majd csak a második lépésben lesznek képesek arra, hogy a mindennapi élet vonatkozási kereteként működjenek. Tanulmányunkban csak az első mozzanattal, a retorikai klisérendszer kiépülésével foglalkozunk. (A termelt klisérendszer jellege miatt Hargita megye esetében a második mozzanatra nem is kerülhetett sor.) Bemutatás céljából a Löffgren által jelzett első mozzanatot két részben mutatjuk be. Először azokkal a mechanizmusokkal foglalkozunk, amelyek a kulcselemek egyenkénti feltöltését célozták-, majd az így kapott kulcselemek együttes működtetésének módszereiből írunk le néhányat. A szétválasztást a szerzők által választott elemzés jellege indokolja, a szövegben a kétféle mechanizmus gyakran párhuzamosan van jelen. Az elemzés során feltárt mechanizmusok bemutatása terjedelmi okok miatt csupán jelzésszerű lesz.

a. A domináns jegyek kiemelése

A retorikai klisérendszer számára kiválasztott elemek interpretációs szűrőn mennek át. A fának, a hegynek, az erdőnek sok részeleme, sok tulajdonsága van, de ezek nagy része nem vesz részt az elem új jelentésének kialakításában, például a fenyőfa esetében csak a következő jegyek maradnak meg: zöld szín, egyenesen áll, magasra tör, kapaszkodik a talajba, örökzöld, hasznosítható. Ezek a részelemek emelődnek ki, minden más részelem háttérbe szorul. Nem esik szó gyatra gyökéretükről, ragacsos gyantájukról, a tűlevelek szúróságáról. Még inkább háttérbe szorulnak az egyes fák egyedi tulajdonságai. A hargitaiság klisérendszerében nem lehetnek törött vagy görbe fenyők, odvas vagy

beteg fatörzsek sem. A kiemelt rész – a publicisztikai szövegekben egyszerre csak egy kiemelt tulajdonság jelenik meg – pars pro toto alapon az egész képviselésében jelenik meg. Ez a manőver a kiemelt elem nagyfokú sematizálódását eredményezi, mert egyrészt háttérben hagyja az elem egyedi tulajdonságait, másrészt pedig bármely valószínűleg létező elem (fenyő, erdő, hegy stb.) csakis akkor kerülhet bele a nyilvánosság szférájába, ha rendelkezik a kiemelésre érdemes tulajdonsággal. A hargitaiság szerint csak az tekinthető fenyőfának, ami egyenes, csak az igazán erdő, ami sűrű és fenséges, csak az víz, ami áttetszően tiszta. Amelyik fa, erdő, víz nem ilyen, az a hargitaiság szemszögéből egyszerűen nincs. A kiválasztott elemek kiemelt tulajdonságai szelektálják a fizikai környezetet, az eseményeket, az embereket.

b. A kiemelt jegyek poetizációja

A kulcselemek kisszámú kiválasztott jegye stilisztikai gyakorlat tárgyává válik. A fa egyenességét, a hegy magasságát, a kő keménységét, a víz tisztaságát, a népművészet jellegét, az emberek munkakedvét megszemélyesítések, hasonlatok, metaforák, jelzőbokrok sokasága teszi érzékletessé, plasztikussá, igen gyakori manőver a méretek felnagyítása, a grammatikai szuperlatívuszok használata is. A példatár igen gazdag, csak mutatóban idézünk néhányat: a szikla konok, a föld kincse kimeríthetetlen és mérhetetlen, a hegy büszkén pillant körül, a fenyő a tisztaság, a nagyság érzetét sugallja, a komor fenyők rengetege félelmetesen szép, a művelődési-szellemi élet kristálytiszta forrásai egyre erőteljesebben buzognak stb. A riportok, útibeszámolók, művelődési tárgyú írások elejéről és végéről sosem hiányoznak a kiválasztott elemek poetizálási manőverei. E manőverek lényege a hitelesítés, a legitimáció: az elemeket stilisztikai manőverekkel burkolva az olvasóban az az érzés támad, hogy a fölmutatott elemek valóban e vidék kulcsfontosságú elemei.

c. Az érvényesség időbeli kiterjesztése

A kiemelt elemeket körülvevő szóképekben igen gyakran találunk archaikus nyelvi formákat. Előfordulnak régiesebb szavak is, de elsősorban a szórend, a mondatfűzés, az igehasználát régies változatait kedvelik a publicisták. Mivel ezeket az archaizáló elemeket a hargitaiság kulcselemeihez, illetve azok szövegkörnyezetéhez kapcsolják, az egész szöveg és benne a kulcselem történelmi távlatot nyer. Úgy állítódik be, mintha történelmi múltja lenne, holott ilyen történelmi múlttal a hargitaiságnak egyetlen eleme sem rendelkezik.

d. Az általánossal való helyettesítés

Az általánossal való helyettesítés mint pragmatikai fogás a konform magatartás hordozója (Szende 1987.171). Célja az, hogy valamilyen – virtuális vagy valóságos – közös dolgot erősítsen meg. A kiemelt elemek egyes jegyeinek általánosként való felmutatása a vizsgált anyagban a leggyakrabban alkalmazott feltöltési mechanizmus. Történhet valamilyen szókép (többnyire szimbólum) létrehozása révén, de igen gyakori a közvetlen magyarázat, a körülírás révén való általánosítás is. A megyében élő festőről szóló beszámoló zárórésze szerint „a festő örök hűséget fogadott a fenyvesek és sziklák emberének”. Ez már nem az egyedi ember, akinek arca, neve, lakóhelye van, hanem általában a hargitai festő. A Hargita hegy „boldogan tekint le az ölében folyó szorgos munkára” – vagyis itt mindenki együtt és egyszerre dolgozik. A kis faluhoz ragaszkodó tanító-házaspár sorsa az újságíró tollán példázattá válik: így él minden hargitai tanító. Az eljárás lényege: a térben és időben rögzíthető egyedi elemet sosem specifikálják, hanem azokat a tulajdonságokat emelik ki belőle, amelyek máshol, más időpontokban is léteznek. A nyíltan vagy burkoltan megfogalmazott üzenet szerint az egész megyében mindenhol ugyanilyen elemek vannak. Itt mindenhol és mindenkor fenséges a fenyves, szorgos az ember, kemény a kő, friss a levegő, vonzó a táj. A publicisták az indirekt általáno-

sítási technikák közül a projekciót és a dimenzióeltolást részesítik előnyben, de leggyakoribb a direkt általánosítás.

e. Mitizálási tendenciák

A kulcselemek közül a hegy az, amely a publicisztikai szövegekben mitikussá transzformálódik. A mitizálási manőver nem teljes, de a tendencia nyilvánvaló. Mivel a Hargita hegy a megye mint fizikai tér középpontjában van, és masszív tömbje révén elkülönül a megye más tájegységeitől, nem volt nehéz transzcendens jegyekkel felruházni. A szövegekben igen gyakran megfogalmazódik, hogy a hegy felettünk van, rajtunk kívül van, közte és köztünk (emberek) távolság van. A fent-lent, kint-bent oppozíció hangsúlyozása mellett a dichotómiát erősíti az is, hogy sok minden a hegyből jön vagy a hegyből származik: a Hargitáról jönnek a patakok, onnan fűj a szellő, onnan érkezik az eső. A hegy – ember irány életerő, energia és üzenetek áramlását jelenti, míg a fordított irányú folyamat (ember – hegy) csak csodálatot, szemlélést, hódolatot tartalmaz. A hargitaiság kulcselemének ez a projekciója, majd a projektált elemnek való teljes alárendelődés olyan kapcsolatformaként állandósul, amelyet a maga teljes egészében soha senki nem élhet át, hanem csak annak egy-egy kis szeletét. A projektált elem elvonttá, titokzatossá válik, egyfajta mikro-világközponttá, ahonnan a dolgok származnak és az események erednek. Ennek a relációnak a képi megjelenítései sokfélék, csak néhány szemléletes példát idézünk: mi a hegy lábánál élünk, a Hargita fenségesen tekint le ránk, a Hargita tetejéről indult el a sziklafolyam és végighömpölygött a tájon. Mitizálási tendenciák figyelhetők meg más elemeknél is (fenyőfa, erdő, hargitai táj, hargitai ember), de kisebb mértékben és kevésbé következetesen.

3. A feltöltött elemekkel való operálás

A kész szövegben több olyan szövegpragmatikai manőverrel találkozhatunk, amelyek a jelentéssel feltöltött elemekkel való operálás

révén építik tovább a hargitaiságot. Ezeknek kétféle funkciójuk lehet. Vagy az adminisztratív úton létrehozott megye egységét igazolják direkt módon, vagy pedig – indirekt módon – ennek az egységnek a kontinuitását, immanens koherenciáját emelik ki. A leggyakoribb manőverek az alábbiak:

a. Az integritás illusztrálása

Amikor a megye egészéről vagy az egész területére érvényes jelenségről van szó, akkor a „megye” kifejezés helyett gyakran alkalmaznak egy speciális felsorolást. Például: „Tusnádtól Borszékig, Keresztúrtól Gyergyóig mindenhol lázas munka folyik”. A négy földrajzi pont a megye négy távoli helysége, s egyben négy égtájat is jelöl. A felsorolás lényege: négy határpont közötti területen (vagyis az egész megyében) szorgalmas munka folyik, egységesen dolgoznak az emberek. Az egységet illusztrálja egy másfajta felsorolás is, amely nem határpontokat sorol fel, hanem városokat, falvakat vagy kisebb régiókat, de mindig szándékolt összevisszaságban és a felsorolás végén három ponttal. A felsorolást véletlenszerűnek tüntetik fel (vagyis: bármely helységnév belekerülhetett volna) és nem zárják le. Ezzel hangsúlyozzák, hogy a felsorolt és a fel nem sorolt helységek vagy vidékek mindenike a megye szerves része.

b. Az elemek közti kölcsönös igazodás

Nincs olyan szöveg, amelyben csak egyetlen kulcsfontosságú elem fordulna elő. A hargitai tájhoz fenyő, kő vagy hargitai ember kapcsolódik, a hegyhez fenyő, erdő, víz, a mi vidékünkhez népművészeti érték stb. Említettük, hogy a kiválasztott elemnek csak néhány tulajdonsága marad meg. Összekapcsoláskor mindig a társítható jegyek kerülnek előtérbe. A hegyhez vagy fenyőhöz társítva a hargitai ember tulajdonságai közül a nyugodtságot, a derűt vagy a kitartást kell hangsúlyozni. A népművészeti értékkel összekapcsolva viszont már az aprólékos munkára való hajlama kerül előtérbe. Az erdő és a fenyő viszonyában a fenyő

délcegségét kell kiemelni, de az erdei munkát végző hargitai emberrel társítva már azt az értéket kell hangsúlyozni, amit feldolgozása eredményez. Az összekapcsolt elemek kölcsönösen kiemelik, fölerősítik egymást. Ezek az összekapcsolások képezik a retorikai klisérendszer konstans (ugyanakkor tanulható, utánozható) elemeit, a hargitaiság mint nyelv szintagmáit.

c. A negatív jegyek eliminálása

A kiemelt kulcselemek környezetében néha olyan elemek is előfordulnak, amelyek nem válhatnak a retorikai klisérendszer részévé. A megye fizikai és szociális terében sok olyan elem van, amely ellenponthozza az integrációs folyamatokat, vagy ellentétben áll a hargitaiság pozitív előjelű elemeivel. Ezeket a mindennapi életben jelentkező „rossz” elemeket néha a retorikai klisérendszernek is kezelnie kell. Ilyen rossz elem volt például a megye létrehozásának időszakában az egyes régiók különállása vagy elszigeteltsége, a kulturális intézmények hiánya, a zord éghajlat (Hargita megye az ország leghidegebb vidéke, az éghajlat a legzordabb), a talaj terméketlensége, a gyakori köd stb, stb. Az ilyen elemek kiiktatásának legegyszerűbb módja, hogy a nyilvánosságból teljesen kizárják azokat, vagy pedig a létező dolog, viszony ellenkezőjét állítják. Így például a teljesen elzárt és elhanyagolt régióról szóló cikk főcíme: „Kászon nem sziget!”, holott ennek épp az ellenkezője az igaz. Általánosabb és hatékonyabb az a manőver, amely oppozícióteremtéssel próbálja kezelni a rossz elem viszonyát, de ez mindig csak ál-oppozíció lesz. Például: egy félmondatban elhangzik, hogy a termőföld rossz, utána pedig mondatok sora következik a hargitai ember szorgalmáról. Zord az éghajlat, de minden egyes hargitai ember melegszívű. A munka ezen a vidéken nehéz, de minden ember rendkívüli kitartással rendelkezik. Az oppozícióban a jó oldal mindig eljelentékteleníti, érvényteleníti a rosszat. A szembeállítás csak azért történik, hogy a jó elem szimbolikusan (és nyilvánosan!) semmisítse meg a rosszat, s az legyen a sokszor tételesen is kimondott végső konklúzió, hogy a rossz elem létezik ugyan, de nem fontos, nincs

szerepe, nem lényeges, nem zavaró. Tehát: annyi mintha nem is létezne, nem kell tudomásul venni.

d. Világépítési kísérletek

A hargitaiságot építő vagy legitimáló szövegrészek az interjúkban, riportokban, jegyzetekben külön szegmentumot alkotnak. Egy-egy ilyen önálló szövegrész egyben egy-egy virtuális mikrovilág kiépítésének a kísérlete is. Nézzünk meg egy példát. A cikk témája a természet ébredése, a tavaszi munkák elkezdése. A szerző szándéka az, hogy bemutassa a sajátosan hargitai tavaszt: „A Hargita gúnyája alul kirojtosodott (ti. olvad a hó)... A tündérek az Anna tó tükreben csinosítják magukat.. Izmos fiúk pattanak prüszkölő traktorjaik pléhnyergébe, s megindulnak a vizek mentén szunnyadó rétek álmát elűzni...” Ez a szövegrész több szempontból is elemezhető, ezúttal csupán egy igen gyakori manőverre hívjuk fel a figyelmet. A leírás kapcsán egy olyan mentális térkép áll össze az olvasó előtt, amelyben együtt van a havas hegy, a hegy lábánál olvadó hótakaró, a Szent Anna tóban (természeti ritkaság, hegyi tó egy vulkáni kráterben) magukat szemlélő tündérek, az alvó mezők, az induló traktorok. Ezek az elemek a valóságos térben és időben soha nem lehetnek mindannyian együtt. Ezen a vidéken a hóolvadás és a tavaszi szántás két egymástól eltérő időponthoz kötődik, a Hargita hegy és a Szent Anna tó térben távol esik egymástól, a tündérek és az izmos fiúk egy térbe hozása szintén csak a képzelet játéka révén lehetséges. Olyan ez, mint a népmesei tér, amelyben minden szükséges elem együtt van, s megszűnik az alkotóelemek konkrét térhez és időhöz kötöttsége. A mese vagy mítosz terében pedig minden lehetséges. Az újságíró a „jó” riport vagy útbeszámoló elején vagy végén a fentihez hasonló sajátosan hargitai mikrovilágot épít ki. Ez vezet aztán ahhoz, hogy a Hargita hegytől távol eső falu is „a Hargita ölen ring”, a Hargita hegy figyelő szeme előtt „ezer kéz mozdul sietve”, a Hargita hegy tetejéről indult sziklafolyam erdőkön, legelőkön és sok ember kezén átjutva örök támasztékká válik stb. Gyakori szereplői ezeknek a mikrovilágoknak a már nem élő nevezetes személyek, a régi

események mozzanatai, s nem ritkán megszemélyesített elvont fogalmak is.

Összefoglalás

1. Tanulmányunk célja egy állami rendelettel létrehozott területi egység (Hargita megye) identitástermelési mechanizmusainak bemutatása volt. Bemutattuk a hargitaisághoz szükséges elemek kiválasztásának folyamatát, valamint azokat a legfontosabb mechanizmusokat, amelyek révén ezek a kiválasztott elemek jelentéssel töltődtek fel. A vizsgálat során azt tapasztaltuk, hogy ennek a régiónak a kultúraépítési gyakorlata a mások által már leírt nemzetépítési modellt követi. Igazolódni láttuk Orvar Löfgren ama tételét, miszerint a nemzetépítési paradigmák nemzetköziek (Löfgren 1989/c. 15). De ezt a megállapítást nem csupán az egyes nemzetekre tartjuk érvényesnek, hanem az egyes nemzeteken belüli kisebb régiókra is, bár valószínű, hogy nem minden régió viszi végig az identitásépítést oly módon, mint Hargita megye tette. Nézőpontunk szerint magát az építési modellt nem kell feltétlenül nemzetekhez kapcsolni, ezért a kultúraépítés fogalma mellett a „nemzeti „jelzőnek leszűkítő szerepe van. Úgy véljük, hogy az ebben a tanulmányban is elemzett kultúraépítési folyamat egy olyan praxisnak az illusztrációja, amelynek a nemzeti vagy a regionális változat csak alete, ezért a nemzeti azonosságtudat kiépítésének vizsgálatát is csak egy tágabban értelmezett community-elemzés részeként lehet kezelni.

2. Az elemzett régió esetében a retorikai klisérendszer gyorsan kialakult, de ezt nem követte a második mozzanat. A kiválasztott elemekből megalkotott nyelv nem vált a mai napig sem a mindennapi tevékenység szervezőelvévé, továbbra is csak létrehozóinak és fenntartóinak szűk rétege veszi csak komolyan. A Hargita megyei nyilvánosságban ma is csak ez létezik, ez az ún. legitim valóság, s tőle függetlenül létezik a mindennapi élet felett kialakult, legitimnek nevezett virtuális világ (a hargitaiság), de ez utóbbi kitűzött céljait – egységsítés, integrálás – nem valósíthatta meg. A mindennapi élet és a gyors

ütemben termelt hargitaiság „elment egymás mellett”. Az 1989-es romániai változások után a 2. számú térképen jelzett régiók azonnal önállóságukat kezdték hangoztatni. A gyorsan kialakított retorikai klisérendszer és a mindennapi élet két évtizedes viszonya, valamint a klisérendszer fenntartási gyakorlata külön vizsgálat tárgyát képezi majd.

Csikszereda, 1991. április

Bibliográfia

Anderson, B. 1983

Imagined Communities. Reflection on the Origin and Spread of Nationalism. London

Anderson, B. 1989

Képzelt közösségek. In: Janus VI.I. 3–12.

Frykman, J. – Löfgren, O. 1987

Culture Builders. A Historical Anthropology of Middle-Class Life. New Brunswick and London.

Gellner, E. 1983

Nation and Nationalism. Oxford. Blackwell.

Hobsbawm, E. – Ranger, T. (eds.) 1983

The Invention of Tradition. London-Cambridge. Cambridge University Press.

Hofer, T. – Niedermüller, P. (szerk.) 1987

Hagyomány és hagyományalkotás. Budapest.

Hofer, T. – Niedermüller, P.(szerk.) 1988

Nemzeti kultúrák antropológiai nézetben. Budapest.

Löfgren, O. 1989/a

The Nationalization of Culture. In: Ethnologica Europaea, XIX: 5–23.

Löfgren, O. 1989/b

Landscapes and Mindscapes. In: Folk 31: 183–208.

Löfgren, O. 1989/c

A nemzeti kultúra problémái svéd és magyar példákon szemlélve. In: Janus VI.1. 13–28.

Niedermüller, P. (szerk.) 1989

Nemzeti kultúra. Janus VI. 1 .(tematikus szám) Pécs.

Szende, T. 1987

Megérthetjük-e egymást? (Korunk kommunikációs zavarai). Budapest. Gondolat.